

**ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
"ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ"**

БЕЗЗУБОВА МАРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 338/242

**РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО
І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ- 2010

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державній установі "Інститут економіки та прогнозування НАН України".

Науковий керівник

доктор економічних наук,
старший науковий співробітник
ШИНКАРУК Лідія Василівна,
Державна установа "Інститут економіки
та прогнозування НАН України",
завідуюча відділом економічного зростання,
структурних змін та промислової політики.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки
ВАРНАЛІЙ Захарій Степанович,
Національний університет ДПС України, нача-
льник Науково-дослідного центру з проблем
оподаткування;

кандидат економічних наук, доцент
СИЗОНЕНКО Віктор Онисимович,
Київський національний університет імені Та-
раса Шевченка, доцент кафедри економічної
теорії.

Захист відбудеться *18 березня 2010 р. о 14 год. 30 хв.* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.239.01 у Державній установі "Інститут економіки та прогнозування НАН України" за адресою: 01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Державної установи "Інститут економіки та прогнозування НАН України" за адресою: 01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26.

Автореферат розісланий 17 лютого 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Левчук Н.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Невід'ємною складовою сучасного ринкового господарства є малий і середній бізнес, ефективність функціонування якого суттєво впливає на темпи і якість не тільки економічного зростання, а й соціально-економічних перетворень у державі.

Актуальність теми. Економічна діяльність малих та середніх підприємств – це джерело надходжень до державного бюджету, створення нових робочих місць, забезпечення гнучкості національної економіки та підвищення якості життя населення. Істотною є роль малого і середнього бізнесу в розвитку конкуренції та приватної ініціативи, а також у згладжуванні небажаних економічних та соціальних наслідків циклічного розвитку. Усе це обумовлює необхідність зростання частки малих і середніх підприємств, динаміка якої, особливо на початкових етапах трансформації, відображає й динаміку ринкових перетворень. Світовий досвід також доводить, що розвиток малого і середнього бізнесу є базою формування середнього класу, який, у свою чергу, закладає основи соціальної стабільності суспільства і відіграє важливу роль у розвитку його демократичних засад.

Малий і середній бізнес (МСБ) в Україні ще не зайняв своєї ніші у структурі вітчизняної економіки. На його розвиток негативно впливають недосконалість і обтяжливість системи оподаткування, неврегульованість питань фінансування і кредитування, зокрема мікrokредитування, нерозвиненість інфраструктурної підтримки і недосконалість інституційного забезпечення. Усунення цих проблем та створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього бізнесу потребує впровадження нових методів регулювання та вдосконалення саморегулювання.

Теоретико-методологічні засади дослідження проблем підприємництва були закладені ще у XVIII ст. у працях таких знаних західних економістів як Р.Кантільйон, А.Сміт, Д.Рікардо, Ж.-Б.Сей та знайшли свій подальший розвиток у численних дослідженнях М.Вебера, В.Зомбарта, Д.Кейнса, П.Самуельсона, Ф.Хайєка, Й.Шумпетера та ін. Значний внесок у дослідження процесу становлення малого та середнього бізнесу в трансформаційних економіках, вивчення основних бар'єрів його розвитку і вдосконалення регуляторної політики внесли Л. де Са, З.Джонсон, Дж. Мак Міллан, Д.Вудроф, Н.Лемер, К.Шоар та ін. Теоретичні проблеми формування малого і середнього бізнесу, його регулювання та стимулювання в Україні знайшли відображення у працях українських вчених, зокрема Ю.Бажала, Т.Бондарук, З.Варналія, В.Воротіна, Л.Воротіної, В.Гейця, А.Гриценка, Я.Жаліла, В.Кредісова, В.Литвиненко, І.Малого, В.Селіванова, В.Сизоненка, Т.Черняк, А.Чухна та багатьох інших. Науковцями досліджено і висвітлено окремі аспекти організації малого і середнього підприємництва, функціонування інститутів держави і їх ролі у розвитку підприємницького сектора, законодавчого забезпечення підприємницької діяльності, нагромаджено значний теоретичний та практичний досвід.

Поряд з цим чимало питань становлення та регулювання малого і середнього бізнесу в Україні не отримали достатнього висвітлення. Недостатня увага приділялася бар'ерам розвитку бізнесу, зокрема інституціональним та фінансовим чинникам їхнього формування, потребує глибшого дослідження і вдосконалення механізм державного регулювання та саморегулювання малого і середнього бізнесу в Україні, бракує наукових досліджень ролі та значення цього бізнесу у формуванні середнього класу. Важливість дослідження зазначених проблем актуалізується в умовах нинішньої фінансово-економічної кризи та пошуку шляхів виходу з неї.

Необхідність розв'язання окреслених завдань визначила актуальність дослідження та обумовила вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до напрямів науково-дослідної роботи відділу економічного зростання, структурних змін та промислової політики Державної установи "Інститут економіки та прогнозування НАН України", зокрема за темою "Світогосподарська диспропорційність та політика економічного зростання в Україні" (№ ДР 0108U002103), у межах якої автором проаналізовано передумови виникнення бар'єрів розвитку малого і середнього бізнесу й проведено їх ранжування за ступенем впливу на розвиток МСБ.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є оцінка характеру та особливостей регулювання розвитку малого і середнього бізнесу в Україні та розроблення практичних рекомендацій щодо його покращення. Для досягнення мети дисертації поставлено і вирішено такі завдання:

- уточнити місце та роль малого і середнього бізнесу як особливого виду діяльності;
- з'ясувати особливості процесу становлення і розвитку МСБ в Україні;
- оцінити динаміку та виявити особливості бар'єрів розвитку малого і середнього бізнесу в Україні;
- визначити чинники впливу на прийняття інвестиційного рішення та обґрунтувати напрями регуляторної політики держави щодо зниження бар'єрів МСБ;
- уточнити основні принципи формування державної політики стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу в Україні;
- визначити концептуальні засади регулювання розвитку малого і середнього бізнесу в Україні;
- обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення моніторингових показників розвитку МСБ.

Об'єктом дослідження є процес регулювання розвитку малого і середнього бізнесу в Україні.

Предметом дослідження є основні тенденції, принципи та інструменти регулювання розвитку малого і середнього бізнесу в Україні.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертаційної роботи є фундаментальні положення класичних і сучасних теорій ринкової економіки, наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених.

Розв'язання поставлених завдань здійснювалося із застосуванням таких наукових методів і прийомів: *методів системного аналізу, абстракції* – для систематизації основних напрямів державної політики відносно бізнесу, аналізу механізмів його регулювання; *історичного і порівняльного аналізу* – для дослідження еволюції процесу становлення підприємницького сектора в трансформаційному періоді, сучасних тенденції розвитку цього сектора економіки, зіставлення його ролі і значення у ряді країн; *логічного узагальнення та аналогії* – для дослідження соціально-економічної сутності малого і середнього бізнесу та конкретизації понятійного апарату; *методу деталізації* – для визначення основних показників діяльності МСБ; *методів математичного моделювання* – для побудови моделі оцінки визначальних факторів розвитку інституційного середовища малого і середнього бізнесу в Україні; *статистико-аналітичних методів* (групування, порівняння, побудова динамічних рядів, індексний) та *графічного методу* – для дослідження тенденцій розвитку МСБ, оцінки динаміки, структури й ефективності економічного розвитку в Україні; *методу кластерного аналізу* – для класифікації середнього бізнесу; *методу економетричного аналізу* – для оцінки і кореляційно-регресійного аналізу впливу різних чинників на ухвалення інвестиційного рішення підприємствами малого і середнього розміру та визначення комплексу статистично значущих факторів, що впливають на ймовірність інвестування у малому і середньому бізнесі.

Інформаційною базою проведення дослідження були: закони України та нормативні акти Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, статистичні дані та аналітичні матеріали Державного комітету статистики України, дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених, матеріали міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій, аналітичні огляди.

Побудову графіків та таблиць виконано із застосуванням програмного пакету Microsoft Excel. Статистична обробка бази даних, що використовується автором як емпіричний матеріал, здійснено з використанням статистичного програмного пакету SPSS 8.0.

Наукова новизна одержаних результатів. До найбільш вагомих результатів роботи, які визначають її наукову новизну, належать такі:

вперше:

- розкрито домінуючу залежність ухвалення інвестиційних рішень у сфері малого і середнього бізнесу від таких інституціональних чинників як конкуренція, можливість брати участь у розробленні законів та впливати на адекватність відображення в них проблем МСБ, однозначність і чіткість трактування законодавства, непередбачуваність корупційних платежів, які не враховувалися у державній регуляторній політиці, а також обґрунтовано гіпотезу про необхідність концентрації зусиль державної регуляторної політики на зниженні інституціональних бар'єрів в умовах трансформації економічних відносин;

набули подальшого розвитку:

- визначення концептуальних засад регулювання розвитку малого і середнього бізнесу в Україні на основі синергетичного ефекту взаємодоповнення механізмів державного регулювання механізмами саморегулювання;

- уточнення ролі малого і середнього бізнесу як чинника стабілізації виробництва і зайнятості в період економічної кризи та забезпечення соціальної стабільності в суспільстві через формування середнього класу;
- з'ясування особливостей становлення та розвитку малого і середнього бізнесу в Україні вивчаючи умови їх створення, структуру власності та роль у економічному розвитку країни, що дозволяє стверджувати про значний вплив МСБ на становлення економічної системи країни;
- дослідження динаміки бар'єрів розвитку малого і середнього бізнесу в Україні на основі розрахунку середніх значень показників бізнес-середовища; встановлено, що інституціональні бар'єри є значно вищими за фінансові, а фінансові мають явно виражену інституціональну основу.

удосконалено:

- перелік існуючих показників моніторингу МСБ за рахунок його доповнення показниками кількості мікропідприємств за групами з різною чисельністю працівників; кількістю підприємств, які перейшли з групи малого до групи середнього бізнесу; чисельності "мертвих" підприємств, які не здійснюють економічну діяльність, але не зняті з реєстрації, а також показником виживання новоутворених підприємств (у перші два роки після реєстрації здійснювали економічну діяльність);
- принципи розроблення державної політики стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу, котрі полягають у забезпеченні тісного зв'язку цілей розвитку МСБ із загальноекономічними і соціальними цілями країни; встановленні критеріїв державної інтервенції і створення прозорого й ефективного механізму моніторингу результатів цієї інтервенції; забезпеченні чіткого розмежування функцій реалізації державної політики на центральному і місцевому рівнях влади.

Практичне значення одержаних результатів полягає у створенні підґрунтя для подальших теоретико-методологічних та прикладних досліджень проблеми регулювання МСБ та формування на національному рівні ефективної системи стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу на основі партнерства держави і бізнесу.

Доповідна записка "Глобальні економічні перспективи та необхідність адаптації економіки України до нових умов функціонування" (від 25.05.2009 р. № 135-13/409) використана Міністерством економіки України – лист від 02.06.2009 р. № 3004-20/43.

Науково-аналітична записка "Про природу корупції в Україні" (від 12.10.2009 р. № 135-13/868) використана Апаратом Ради національної безпеки і оборони України – лист від 16.11.2009 р. № 6/9-3653-6-1.

Окремі рекомендації використані Аналітичним центром "Бюро економічних і соціальних технологій" за темою "Розвиток середнього бізнесу в Україні: проблеми і перспективи", у рамках якої автором проведений порівняльний аналіз бар'єрів розвитку МСБ в Україні та виявлено більшу зна-

чуїсть інституціональних бар'єрів порівняно з фінансовими (довідка від 30.11.2009 р. № 301209).

Результати дослідження використані для обґрунтування рекомендацій щодо вдосконалення державної політики у сфері стимулювання малого і середнього бізнесу Державним комітетом України з питань регуляторної політики та підприємництва, зокрема при розробленні проектів Законів України "Про загальні засади розвитку державно-приватного партнерства в Україні", "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування дозвільної системи для покращення інвестиційного клімату", "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення механізму державної реєстрації припинення суб'єктів господарювання", "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань ліцензування" (довідка від 02.07.2009 р. №7853).

Пропозиції щодо вдосконалення національної системи моніторингу малого і середнього бізнесу використані у практичній діяльності Державного комітету статистики України (довідка від 20.11.2009 р. № 17/1-8/92).

Теоретичні положення можна використовувати під час викладання економічної теорії, організації підприємницької діяльності, проведенні науково-дослідної діяльності.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід дослідження проблем регулювання розвитку МСБ в Україні. Наукові положення, висновки і рекомендації, є результатом власних досліджень та авторських здобутків. Особистий внесок у працях, опублікованих у співавторстві, наведено у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретико-методологічні положення і практичні результати дослідження оприлюднені на другій Всеукраїнській міждисциплінарній конференції "Бар'єри і можливості розвитку малого та середнього бізнесу в Україні" (м. Київ, 2006 р.); міжнародних науково-практичних конференціях "Виклики та потреби бізнесу XXI століття" (м. Київ, 2008 р.); "Економіка підприємства: теорія і практика" (м. Київ, 2008 р.).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлені в 9 наукових працях, з них 6 статей у наукових фахових виданнях та 3 тезах конференцій. Загальний обсяг публікацій, що належать особисто авторові, становить 3,1 др. арк.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 276 сторінок. Основний зміст викладено на 212 сторінках, у т.ч. 34 таблиці та 4 рисунки – на 16 сторінках. Список використаних джерел налічує 152 найменування, викладені на 18 сторінках. Дисертація містить 5 додатків, які розміщені на 46 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У першому розділі "**Теоретико-методологічні засади регулювання розвитку малого і середнього бізнесу**" розкрито соціально-економічну сутність малого і середнього бізнесу. Комплексне дослідження зарубіжного досвіду

щодо підходів до визначення МСБ в різних країнах дозволило авторові виявити його понятійне різноманіття. Воно варіюється від відсутності загальноприйнятого юридичного і адміністративного визначення до складної деталізації і застосування різних критеріїв залежно від цілей (юридичних, фіскальних, оцінки міжнародної торгівлі). Є також підходи, які ґрунтуються на секторальному підході. Хоча існує велике різноманіття підходів, у переважаючій більшості країн як за юридичне, так і за статистичне (кількісне) визначення малого і середнього бізнесу береться визначення, висунуте в рекомендації Європейській комісії (2003 р.), яке враховує такі показники, як кількість зайнятих, річний товарообіг, річний дохід і ступінь незалежності підприємств.

У процесі з'ясування соціально-економічної сутності МСБ в Україні встановлено, що в сучасній економічній українській літературі ще не склалося однозначного розуміння категорій "малий бізнес" і "середній бізнес". Часто ототожнюється малий бізнес з малим підприємством і малим підприємництвом. Подібні підходи, на наш погляд, не є прийнятними з погляду пошуку шляхів удосконалення регулювання малого бізнесу, тому переконливою є позиція авторів, які вважають, що зміст поняття малого бізнесу не може бути звужений до малого підприємства. Бізнес є процесом або господарською діяльністю, в якій беруть участь суб'єкти цієї діяльності – підприємства. Переконливою також є позиція З.Варналія, який вважає, що бізнес – це будь-яка діяльність з виробництва прибутку, а підприємництво має відмінну рису – інноваційність. Це дозволяє розглядати категорію "бізнес" ширше ніж "підприємництво", а значить, розширює межі вибору для нього регуляторних важелів розвитку.

Перевагами малого і середнього бізнесу є: близькість до споживача, що дозволяє постійно відстежувати споживчий попит і, таким чином, гнучко пристосовуватися до його змін; більші можливості впровадження інновацій, а також спонукальні мотиви до цього; конкурентний (протилежний монопольному) характер діяльності; здатність служити стабілізатором зайнятості під час економічних спадів та підтримувати соціальну стабільність через створення нових робочих місць.

Водночас, середній бізнес має низку переваг у порівнянні як з великим, так і з малим бізнесом, а саме: більша гнучкість, необхідна, з одного боку, для пристосування до кон'юнктури ринку (за рахунок можливості випускати дрібносерійну продукцію), а з іншого – забезпечення достатнього зростання прибутку для виходу на нові ринки та захоплення нових ринкових ніш (за рахунок можливості випускати достатньо великі партії продукції); наявність стимулів та можливостей до розроблення та впровадження інновацій (за рахунок більшого розміру та фінансових ресурсів порівняно з малим бізнесом); мінімізація проблем, пов'язаних з корпоративним управлінням (порівняно з великим бізнесом).

Проведений аналіз статистичних даних свідчить, що у всіх промислово розвинених країнах малі і середні підприємства відіграють важливу роль у їх економічному розвитку. Кількісні оцінки чисельності підприємств і за-

йнятих на них працівників вказують на явне переважання малого і середнього бізнесу в економічних системах цих країн, оскільки у Європейському Союзі (27 країн) малий і середній бізнес становить 99,8% економіки, а кількість працюючих – 67% (табл. 1).

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика малого і середнього бізнесу
у ЄС-27 за 2007 р.**

Показник	Підприємства					
	мікро	малі	середні	МСБ	великі	Всього
Кількість підприємств, тис. (% від загальної кількості)	18 788 (92,6%)	1402 (7%)	220 (0,2%)	20 410 (99,8%)	43 (0,02%)	20 453 (100%)
Кількість працівників, тис. чол. (% від загальної кількості)	38 890 (30%)	27 062 (21%)	21 957 (16%)	87 909 (67%)	42 895 (33%)	130 804 (100%)
Кількість працівників з розрахунку на одне підприємство	2	19	100	4	1003	6
Товарообіг з розрахунку на одне підприємство, млн євро	0,23	3,21	20,75	0,66	230,63	1,14
Продуктивність праці з розрахунку на одного зайнятого, тис. євро	32	42	49	39	59	46

Джерело: Audretsch D., van der Horst R., Kwaak T., Thurik R. Annual report on EU Small and Medium-Sized Enterprises [Електроний ресурс] / D. Audretsch – EIM, 2009. – р. 12. – Доступний з: <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/craft/sme_perf_review/doc_08/spr08_annual_reporten.pdf>.

За 1995–2000 рр. в Україні кількість малих підприємств на 10 тис. населення зросла у понад два рази, з 19 до 44. Надалі тенденція збільшення кількості малих підприємств в економіці України набула більш поступального характеру (5–9% на рік), хоча нині все одно спостерігається значне відставання від країн Центральної і Східної Європи за кількістю активних приватних підприємств, тобто тих, які сплачують податки.

На сьогодні Україні напрацьована певна законодавчо-правова база забезпечення діяльності і розвитку малого і середнього бізнесу, створені окремі механізми його державної підтримки, однак спостерігається значне відставання не тільки від країн з розвиненою, але і з трансформаційною економікою щодо кількості активних суб'єктів підприємницької діяльності, тобто тих, які сплачують податки. Це обумовлюється тим, що існуючі механізми регулювання МСБ в Україні є малоефективними, а український малий і середній бізнес, у свою чергу, відзначає низьку роль держави в поліпшенні регуляторного клімату.

Найбільш слабкими рисами системи державного регулювання МСБ, що діє в Україні, є такі: пасивна роль виробників, які, як правило, володіють більшим обсягом професійних знань, ніж державні чиновники, і можуть

краще обґрунтовувати необхідні норми і стандарти щодо продуктів або послуг, але пасивна роль споживачів, діалог з якими у держави утруднений, не дозволяє враховувати їх потреби в стандартах і регулюючих нормах; неповнота інформації у держави і низька швидкість перегляду регуляторних нормативів прирікають таку систему регулювання на істотні погрішності, котрі обертаються, з одного боку, високими бар'єрами для бізнесу, а з іншого – низьким ступенем захисту для споживача.

Альтернативним виходом з даної ситуації є доповнення державного регулювання механізмом саморегулювання бізнесу, що поки не знайшов широкого застосування в Україні. В українській науковій літературі проблема саморегулювання малого і середнього бізнесу є маловивченою. Можна відзначити внесок З.Варналія, який порушив питання щодо самоорганізації малого і середнього бізнесу, чим заклав основи розвитку ідеї його саморегулювання. Саморегулювання бізнесу повинне розглядатися як важлива складова інституційного механізму суспільства, використання якої дозволить удосконалити регуляторний механізм розвитку малого і середнього бізнесу.

У другому розділі "**Динаміка розвитку і проблеми регулювання малого і середнього бізнесу в Україні**" з'ясовано особливості процесу становлення і розвитку МСБ в Україні та обґрунтовано напрями регуляторної політики.

Особливості розвитку МСБ пов'язані з формою виникнення, структурою власності і роллю підприємств МСБ в економічному розвитку країни – переважна більшість підприємств середнього бізнесу виникли в результаті розпаду і приватизації великих державних підприємств, що не є характерним для розвинених країн; середні підприємства в Україні здебільшого є акціонерними товариствами з переважаючою часткою власності інсайдерів, що є найменш ефективним для розвитку підприємства і мінімізації проблеми корпоративного управління; роль середнього бізнесу в Україні все ще дуже низька, що підтверджується статистичними даними щодо його частки у ВВП (сектор створює лише близько 10% ВВП, а частка підприємств МСБ у загальному обсязі реалізованої продукції становить 72,5 проти 80% у розвинених економіках) і зайнятості населення – для 2006–2007 рр. характерна тенденція до скорочення кількості зайнятих у основних розмірних групах підприємств, за винятком підприємств з кількістю до 9 осіб (темпи приросту 14,8%), що викликає занепокоєння з приводу повільного процесу становлення середнього класу.

Системний аналіз динаміки підприємств МСБ за розмірними групами доводить найбільш позитивну тенденцію стосовно середніх підприємств, за 2007 р. темпи їх приросту становили 7,5 проти 5,4% малих підприємств і були найвищими за 2004–2007 рр. (табл. 2). Така тенденція здебільшого обумовлена галузевою специфікою зростання економіки даного періоду, а саме тих галузей, де більшість підприємств становлять саме середні (промисловість – темпи приросту 10,9 проти 2,7% у середньому по галузі за всіма розмірним групам; оптова та роздрібна торгівля – 29,2 проти 6,2% відповідно; готелі та ресторани – 47,5 проти 8,5% відповідно).

Водночас, частка малих підприємств (85,1% у 2007 р.) ще є недостатньо високою в порівнянні з розвиненими країнами, де вона становить від 89%

(у середньому по країнах Європейського Союзу) до 95% (у США), що свідчить про необхідність удосконалення регулювання МСБ. Аналіз динаміки малого і середнього бізнесу в Україні довів, що за останні чотири роки МСБ розвивався активними темпами.

Таблиця 2

Кількість підприємств різних розмірних груп і його динаміка в Україні в 2004–2007 рр.

Показник	2004	2005	Темпи приросту, 2005 р. до 2004 р., %	2006	Темпи приросту, 2006 р. до 2005 р., %	2007	Темпи приросту, 2007 р. до 2006 р., %
Всього підприємств, тис.	334,699	334,528	4,1	360,264	4,6	380,077	5,7
Всього МСП: кількість, тис.	330,4	343,8	4,1	359,5	4,6	380,0	5,7
частка в загальній кількості підприємств, %	99,8	99,8		99,8		99,8	
Малі підприємства: кількість, тис.	283,4	295,1	4,1	307,4	4,2	324,0	5,4
частка в загальній кількості підприємств, %	85,6	85,7		85,3		85,1	
Середні підприємства: кількість, тис.	47,0	48,7	3,6	52,1	7,0	56,0	7,5
частка в загальній кількості підприємств, %	14,2	14,1		14,5		14,7	
Великі підприємства: кількість, тис.	0,699	0,728	4,2	0,764	4,9	0,770	0,8
частка в загальній кількості підприємств, %	0,2	0,2		0,2		0,2	

Джерело: Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності, 2007 : стат. збірник / за ред. Жук І.М. – К., 2008. – Ч. 1. – С. 37.

Аналіз основних показників малого та середнього бізнесу в Україні дозволив з'ясувати особливості процесу його становлення та розвитку (табл. 3):

- частка МСБ у загальній кількості підприємств є близькою до міжнародних показників, але роль МСБ в економічній системі України ще залишається досить низькою, оскільки у розвинених країнах частка реалізованої сектором продукції у загальному обсязі становить близько 80%, тоді як в Україні цей показник на рівні 72,5%;

- саме середні підприємства розвиваються найбільш активно не тільки з точки зору зростання кількості підприємств, а також враховуючи їх внесок у економіку країни (частка у загальному обсязі реалізованої продукції – 68,1%, а частка зайнятих – 47,1%). Темпи приросту всіх основних показників для цієї групи підприємств не тільки суттєво випереджають показники малих, але

й великих підприємств, що підтверджує важливість становлення середнього бізнесу в Україні та необхідність державницького підходу до вирішення даного питання.

Опрацювання даних за розмірними групами підприємств у 2008 р. виявило несистемність у підходах до моніторингу малого і середнього бізнесу в Україні, пов'язані з переглядом показників, оскільки Державний комітет статистики України змінив підхід до визначення розмірних груп підприємств, а також суттєво скоротив кількість показників, за якими можна аналізувати розвиток МСБ. За попередні роки показники розвитку МСБ відображалися за трьома розмірними групами (малі, середні і великі підприємства), що визначалися на основі критеріїв кількості зайнятих та обсягу валового доходу від реалізації продукції. За 2008 р. показники представлені для чотирьох розмірних груп, які визначені тільки за критерієм кількості зайнятих і такі зміни унеможливають вивчення довгострокових тенденцій розвитку МСБ.

Таблиця 3

Порівняльна характеристика малого і середнього бізнесу в Україні за 2005–2007 рр.

Показник	Підприємства		
	малі	середні	великі
Обсяг реалізованої продукції:			
всього, млрд грн	106,1	1 645,3	663,0
частка в загальному обсязі, %	4,4	68,1	27,5
темпи приросту 2007 р. до 2005 р., %	27,8	61,1	61,7
Середньорічна кількість зайнятих:			
всього, тис. осіб	1 674,2	4 269,8	3131,2
частка в загальній кількості, %	18,4	47,1	34,5
темпи приросту 2007 р. до 2005 р., %	-8,7	-2,9	-0,2
Середньомісячна заробітна плата:			
заробітна плата, грн	687,9	1 190,0	1 760,7
темпи приросту 2007 р. до 2005 р., %	60,4	72,3	58,2
Рентабельність всієї діяльності (рівень, %)	-1,3	5,2	4,9
Продуктивність праці:			
продуктивність праці, тис. грн / зайнятого	63,4	385,3	211,7
темпи приросту 2007 р. до 2005 р., %	40,1	65,9	62,1

Джерело: Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності, 2007 : стат. збірник / за ред. Жук І.М. – К., 2008. – Ч. 1. – С. 189–215; Ч. 2. – С. 35–96.

За період з 2006 р. по 2008 р. кількість зайнятих у сфері малого і середнього бізнесу мала тенденцію до скорочення в усіх розмірних групах підприємств, окрім групи з кількістю найманих працівників до 9 осіб, у якій темпи її приросту становили 14,8%. Найвищу динаміку зайнятості у цій розмірній групі продемонстрували підприємства будівництва, освіти та охорони здоров'я (темпи приросту становили відповідно 39,5, 27,7 та 24,7% порівняно з темпами приросту 19% у цілому), що можна пояснити фазою економічного циклу, а саме економічним підйомом в країні, коли створю-

валися сприятливі умови для виходу на ринок нових підприємств, які у більшості випадків були малими за розміром.

За цей же період у таких галузях як фінансова діяльність та торгівля автомобілями і мотоциклами спостерігалось поступове укрупнення підприємств, про що свідчить скорочення внеску у зайнятість підприємств МСБ з кількістю найманих робітників до 9 осіб (відповідно -11,3 та -18,6%), на користь підприємств з кількістю найманих робітників понад 250 осіб (відповідно 11 та 80,5%).

Темпи приросту середньомісячної заробітної плати суттєво не відрізнялися на підприємствах різних розмірних груп та у середньому становили 75,6%. Обсяг реалізованої продукції найсуттєвіше зріс на підприємствах із кількістю найманих працівників 250 осіб та більше, де темпи приросту становили 82,4%, тоді як на найменших підприємствах з кількістю працівників до 9 осіб темпи приросту були в 2,4 раза нижчі (34,9%). Слід відзначити, що незважаючи на позитивну динаміку абсолютних показників, частка у загальному обсязі реалізованої продукції підприємств з кількістю працівників до 9 осіб скоротилася на 15,3%, а підприємств з кількістю працівників від 10 до 49 осіб – на 6,4%, підприємств з кількістю працівників від 50 до 250 осіб – на 7,3%.

За даними Міжнародної фінансової корпорації розраховано середні показники бізнес середовища за десятьма групами показників для вибірки країн та України, які згруповано у бар'єри входу (показники започаткування бізнесу і реєстрації власності), розвитку (показники ліцензування, найму і звільнення персоналу, захисту інвесторів, виконання контрактів, отримання кредитів, сплати податків регулювання експортно-імпорتنних операцій) і виходу (показники закриття бізнесу). Аналіз загальної динаміки бар'єрів по різних групах країн, і в Україні зокрема, а також динаміки окремих груп бар'єрів показав, що інституційні бар'єри розвитку бізнесу в Україні істотно вищі за фінансові, а фінансові мають явно виражену інституційну основу, що пов'язано з недоліками у розвитку інститутів кредитування і, зокрема, відсутністю надійної і розвиненої інформації про суб'єктів, що кредитуються.

Розраховані автором середні значення показників бізнес-клімату в 2008 р. у світі та по різних групах країн дозволили зробити висновок про те, що Україна по 20 показниках з 36 має найгірші результати в порівнянні з різними групами європейських країн і країнами СНД. Найсерйозніші проблеми спостерігаються у сфері оподаткування, ліцензування, закриття бізнесу, реєстрації власності та захисту прав інвесторів – по цих показниках Україна займає найнижчі позиції в рейтингу. Аналіз показників сплати податків в Україні свідчить про те, що всупереч поширеній думці про дуже високий податковий тиск, насправді серйозною проблемою є не стільки абсолютний рівень податкового навантаження, а складність податкової системи і неефективність адміністрування податків.

Гіпотеза автора про домінуючу роль інституційних бар'єрів у розвитку малого і середнього бізнесу знайшла переконливе підтвердження у процесі аналізу емпіричних даних, зібраних шляхом обстеження малих і середніх підприємств в Україні, на основі яких і була побудована модель ухвалення

інвестиційного рішення. Об'єктом математичного моделювання в даному дослідженні була можливість ухвалення інвестиційного рішення керівниками малих і середніх підприємств в Україні. Для визначення вірогідності ухвалення інвестиційного рішення була побудована лінійна імовірнісна модель, яка представляє функцію Z в Logit-моделі. Для її побудови була використана інформація, отримана у процесі опитування керівників підприємств 983 промислових підприємств малого і середнього бізнесу в Україні в 2006 р.

$$ID = -10,62 + 1,85PROF + 0,1COMP - 1,48UNPREDCOR + \\ + 1,56ABLAW + 0,12INTLAW$$

(4,25) (4,9) (1,82) (1,81)

(2,63) (1,66)

де ID – дихотомічна залежна змінна, що характеризує можливість ухвалення або не ухвалення інвестиційного рішення;

PROF – дихотомічна пояснююча змінна, котра характеризує наявність чи відсутність прибутку у 2005 р.;

COMP – пояснююча змінна, яка характеризує індекс конкуренції;

UNPREDCOR – пояснююча змінна, що визначає рівень непередбачуваності корупційних платежів;

ABLAW – пояснююча змінна, котра визначає можливість підприємств впливати на зміст законів;

INTLAW – пояснююча змінна, що характеризує чіткість і передбачуваність законодавства в країні.

Оцінка параметрів моделі дозволила розкрити фактори впливу на ухвалення інвестиційних рішень:

- позитивний вплив наявності внутрішніх джерел фінансування інвестиційної діяльності фінансування, серед яких основним є чистий прибуток, тому прибутковість підприємства в попередньому періоді є необхідною умовою використання цим підприємством внутрішніх джерел фінансування;

- доступ до зовнішніх джерел фінансування (а саме до банківських кредитів) хоча і має позитивний вплив, проте ступінь цього впливу є незначним і не відіграє вирішальної ролі;

- позитивним чинником є конкуренція, тому підприємства намагаються оволодіти конкурентними перевагам для збільшення частки ринку, вкладаючи кошти у розвиток своєї підприємницької діяльності, зокрема у ефективніше устаткування та ноу-хау;

- негативно впливає непередбачуваність корупційних платежів, оскільки середовище здійснення підприємницької діяльності стає нестабільним і зростає ризик інвестування;

- позитивом є можливість МСБ брати участь у процесі розроблення законів, оскільки це дозволяє адекватніше відображати проблеми малого і середнього бізнесу на загальнодержавному рівні і надає більшої упевненості у ефективності і захищеності в майбутньому своїх інвестицій та їх результатів;

- однозначність і чіткість трактування законодавства має позитивний вплив на ухвалення інвестиційного рішення, тому що впевненість у законо-

давстві з боку підприємця знижує рівень невизначеності бізнес-середовища здійснення діяльності, а відтак – знижує ризики інвестування.

Системний аналіз особливостей бар'єрів МСБ дає підстави обґрунтувати основні причини високих інституційних бар'єрів розвитку сектора: відставання процесу вдосконалення системи захисту прав інвесторів від реформи реєстраційних процедур; відставання розвитку законодавчої бази регуляторного середовища бізнесу від втілення та реалізації імплементаційних механізмів; слабкість інституційних механізмів представництва інтересів МСБ у політичній системі, що дозволяє стверджувати про необхідність концентрації зусиль державної регуляторної політики на зниженні інституціональних бар'єрів.

У третьому розділі **"Вдосконалення механізмів регулювання розвитку малого і середнього бізнесу в Україні"** проаналізовано сучасні тенденції у застосуванні заходів активної політики регулювання МСБ та визначено концептуальні засади і принципи розроблення державної політики стимулювання розвитку сектора малого і середнього бізнесу.

Економічні функції держава реалізує через регуляторну діяльність і саме інституціональний механізм державного регулювання розвитку малого і середнього бізнесу потребує системного вдосконалення. Він включає систему заходів із дотримання основних принципів державного регулювання, врахування взаємодії існуючих в Україні інститутів, узгодження дій відповідно до обраної соціально-економічної політики, забезпечення прозорих і стабільних умов ведення бізнесу, програмно-цільових, організаційно-розпорядчих і контрольно-наглядних дій органів державної влади, недержавних інституцій та об'єднань підприємців на національному, регіональному рівнях управління.

На теперішній час подолання негативних моментів механізму регулювання розвитку малого і середнього бізнесу лежить у двох основних площинах – удосконалення державного регулювання, усуненні регуляторних бар'єрів і розвитку механізму саморегулювання бізнесу. Державне регулювання необхідне для того, щоб вирішити всі можливі суперечності між виробником товарів/послуг і їх споживачем, пов'язані з якістю товару, його пропозицією, продажем і післяпродажним обслуговуванням.

Основний акцент у державній підтримці МСБ нині має бути зроблений на забезпеченні адекватного податкового навантаження, захисті прав власності, дерегуляції підприємницької діяльності, зменшенні витрат ведення бізнесу в Україні, спрощенні режиму видачі ліцензій та дозволів, а також узгодженні нормативних актів у сферах будівництва і землекористування, пасажирських і вантажних перевезень, фармацевтики і туризму на відповідність з нормами Закону України "Про дозвільну систему" та ухвалення законів "Про державні закупівлі" і "Про державно-приватне партнерство".

Саморегулювання може бути делегованим або добровільним. Добровільне саморегулювання припускає встановлення і підтримку правил учасниками системи без спеціального втручання з боку держави. Створення організацій саморегулювання повинне супроводжуватися виробленням їх статуту і принципів діяльності, механізмів забезпечення обов'язків їх членів. Цей перший етап не вимагає ухвалення особливого законодавства, але у середньостроко-

вій перспективі (через 2–3 роки) повинен розпочатися процес формалізації розвитку організацій саморегулювання. Його передумовами повинні стати істотний прогрес у сфері дерегулювання бізнес-діяльності в Україні в цілому та усвідомлення більшістю потенційних учасників організацій саморегулювання на рівні галузі необхідності членства в таких організаціях. На середньостроковому етапі виникне потреба в законодавчому закріпленні принципів діяльності організацій саморегулювання, яке повинне закріпити основні завдання організацій саморегулювання, їхні права і обов'язки, порядок реєстрації і вимоги до засновницьких документів, а також порядок їх ліквідації, механізми їх взаємодії зі своїми членами та з органами державної влади.

Автором доведено, що методика статистичного вивчення українського малого і середнього бізнесу є декілька спрощеною. Існуючі загальнодоступні статистичні дані не дозволяють знаходити глибинні зв'язки і залежності розвитку національної економіки від стану розвитку малого і середнього бізнесу. Відсутність у вітчизняній статистиці моніторингу ряду показників, пов'язаних з діяльністю малих і середніх підприємств, ускладнює і робить не релевантним аналіз їх як чинника розвитку і становлення стабільності економіки України. Здебільшого це стосується даних щодо мікропідприємств і середніх підприємств. Можна виділити такі основні недоліки статистики по МСБ, що існують в Україні: недостатність статистичної бази по мікропідприємствах (підприємства чисельністю до десяти працівників); неповнота та недосконалість статистичного моніторингу підприємств за розміром; спотворення статистики показників виживання малих та середніх підприємств та мізерна статистика середніх підприємств. Потрібно ввести деталізацію у розподілі малих підприємств за чисельністю 1–4, 5–9, 10–19, 20–49, що дозволить знаходити залежність між чисельністю зайнятих і економічною ефективністю та виживанням малих компаній, а також робити ґрунтовніші висновки про тенденції розвитку окремих галузей економіки. Доповнення статистичного обліку інформацією щодо переходу підприємств з малої в середню розмірну групу важливо відстежувати тому, що не тільки і не стільки утворення нових підприємств, скільки зростання успішних малих підприємств є індикатором позитивної економічної динаміки у країні.

При розробленні державної політики стимулювання розвитку сектора МСБ необхідно дотримуватися таких принципів: забезпечення тісного зв'язку цілей розвитку МСБ із загальними економічними і соціальними цілями країни (створення нових робочих місць, боротьба з бідністю, підвищення продуктивності, конкурентоспроможності, галузева і регіональна рівність тощо); встановлення чітких критеріїв державної інтервенції і створення прозорого та ефективного механізму моніторингу результатів цієї інтервенції; забезпечення чіткого розмежування функцій і єдності реалізації державної політики на центральному і місцевому рівнях влади оскільки МСБ за своєю природою більше орієнтований на локальні і місцеві ринки, тому важливе значення при створенні сприятливих умов для зростання ефективності цього сектора відіграє соціально-економічна політика місцевих органів влади.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичні узагальнення характеру і особливостей регулювання розвитку малого і середнього бізнесу в Україні та розроблено практичні рекомендації щодо його покращення. За результатами дослідження зроблено такі теоретико-методологічні та науково-практичні висновки:

1. Роль малого і середнього бізнесу в економічному розвитку полягає в його здатності забезпечити ефективний випуск як дрібносерійної продукції, що дає змогу швидко адаптуватися до зміни ринкових умов, так і середньосерійної продукції, що забезпечує зростання прибутку і розширює можливості виходу на нові ринки та дозволяє займати нові ринкові ніші; мінімізувати недоліки корпоративного управління; бути провідником інновацій і невід'ємною складовою зростання науково-технічного потенціалу країни за напрямками, здатними забезпечити її конкурентні переваги; виступати стабілізатором виробництва і зайнятості в країні у періоди несприятливих економічних циклів; забезпечувати соціальну стабільність через формування середнього класу, який дасть додаткові можливості реалізувати політику виходу на стандарти добробуту, притаманні "країнам середнього достатку" (середньодушовий ВВП за паритетом купівельної спроможності 12–15 тис. дол. США).

2. Особливості становлення та розвитку малого і середнього бізнесу в Україні полягають у такому: більшість суб'єктів МСБ виникли у процесі приватизації великих державних підприємств шляхом реструктуризації, а не вирости з успішних малих підприємств як у розвинених країнах; середні підприємства в Україні є здебільшого акціонерними товариствами з розмитою структурою власності, що призводить до проблем у сфері корпоративного управління і знижує ефективність діяльності; низькою, порівняно з розвиненими країнами, є їхня роль у економічному розвитку України, оскільки сектор створює лише близько 10% ВВП, а частка підприємств МСБ у загальному обсязі реалізованої продукції становить 72,5 проти 80% у розвинених економіках; упродовж 2006–2007 рр. існувала тенденція до скорочення кількості зайнятих у основних розмірних групах підприємств, за винятком підприємств із кількістю до 9 осіб (темпи приросту 14,8%), що дає підстави занепокоїтись процесом становлення середнього класу, без якого неможливе зростання рівня життя населення.

3. Оцінка параметрів розробленої економетричної моделі ухвалення інвестиційного рішення суб'єктами МСБ дозволила виокремити такі чинники впливу: наявність внутрішніх джерел фінансування інвестиційної діяльності позитивно впливає на ухвалення інвестиційного рішення і основним таким джерелом фінансування є чистий прибуток, таким чином, прибутковість підприємства в попередньому періоді є необхідною умовою використання цим підприємством внутрішніх джерел фінансування; позитивно впливає доступ до зовнішніх джерел фінансування інвестиційної діяльності (а саме – до банківських кредитів), проте ступінь цього впливу є незначним і не відіграє вирішальної ролі; конкуренція є позитивним чинником для ухвалення інвестиційного рішення, тому підприємства намагаються оволодіти конкурентними

перевагами для збільшення частки ринку і отримання їх відбувається завдяки інвестиціям у нове ефективніше устаткування, а також у розвиток ноу-хау, що особливо актуалізується в сучасних умовах України, коли відбувається вихід на ринки великої кількості гравців; негативно впливає на ухвалення інвестиційного рішення непередбачуваність корупційних платежів, оскільки середовище здійснення підприємницької діяльності в таких умовах стає нестабільним, а відтак – зростає ризик інвестування; позитивно впливає однозначність і чіткість трактування законодавства та можливість представників бізнесу брати участь у розробленні законів загальнодержавного рівня, оскільки це дає можливість прогнозувати умови здійснення господарської діяльності та бути більш впевненими у ефективності і захищеності в майбутньому своїх інвестицій та їх результатів.

4. Порівняльний аналіз бар'єрів розвитку малого і середнього бізнесу в Україні показує, що інституційні бар'єри істотно вищі за фінансові, а фінансові мають виражену інституційну основу, пов'язану з недоліками в розвитку інститутів кредитування, зокрема відсутністю надійної та розвиненої інформації про суб'єкти, що кредитуються; головними причинами високих бар'єрів розвитку МСБ є відставання процесу вдосконалення системи захисту прав інвесторів від реформи реєстраційних процедур; відставання розвитку законодавчої бази регуляторного середовища бізнесу від запровадження імплементаційних механізмів; слабкість інституційних механізмів представництва інтересів МСБ у політичній системі.

5. Зусилля державної регуляторної політики необхідно концентрувати на зниженні бар'єрності у вітчизняній економіці, зокрема першочерговими є заходи щодо зниження інституціональних бар'єрів (надмірна ускладненість дозвільних процедур, високий рівень плати за адміністративні послуги та ін.). Інституціональне забезпечення розвитку підприємництва передбачає розширення набору засобів управління за рахунок поєднання інтересів малого і середнього бізнесу з інтересами держави і конкретного регіону, посилення прямих і зворотних зв'язків у системі "влада – підприємець", відпрацювання порядку врахування владою пропозицій об'єднань підприємців при розробленні стратегічних пріоритетів розвитку держави як у короткостроковій, так і у довгостроковій перспективі.

6. Концептуальні засади регулювання розвитку малого і середнього бізнесу в Україні повинні носити системний і цілісний характер та забезпечувати збалансованість механізмів державного регулювання і саморегулювання, які дадуть можливість за рахунок синергетичного ефекту їх взаємодії закласти підґрунтя для становлення середнього класу як фактора соціальної стабільності у суспільстві. Ефективність саморегулювання залежить від особливостей товарів і ринків (ступеня конкуренції, однорідності товарів, витрат, впливу товарів на добробут населення), особливостей діяльності підприємств (орієнтації на довгострокові цілі, побудова стратегії розвитку на завоюванні довіри і преференцій споживачів продукції) та інституціональної організації процесу саморегулювання (відсутність обмежень щодо

об'єднання підприємств з метою регулювання, можливість використовувати ефективні санкції до порушників, чітке визначення соціальних цілей саморегулювання, можливість користуватися результатами саморегулювання найбільшою кількістю учасників МСБ, визнання незалежності органів саморегулювання і довіра до них стейхолдерів).

7. Розвиток механізмів саморегулювання бізнесу в Україні передбачає у короткостроковій перспективі – спонукання до добровільного формування організацій саморегулювання на галузевій основі, використовуючи методи інформування і пропаганди, надання консультаційної допомоги; у середньостроковій перспективі – істотні зрушення у сфері дерегулювання бізнесової діяльності в Україні і розробленні відповідного законодавства, що закріплює принципи діяльності організацій саморегулювання.

8. Визначено принципи розроблення державної політики стимулювання розвитку сектора малого і середнього бізнесу: забезпечення тісного зв'язку цілей розвитку МСБ із загальноекономічними і соціальними цілями країни для позиціонування їх у рамках макроекономічних завдань (створення нових робочих місць, боротьба з бідністю, підвищення продуктивності і конкурентоспроможності, диференційований розвиток регіонів тощо); встановлення чітких критеріїв державної інтервенції і створення прозорого і ефективного механізму моніторингу результатів цієї інтервенції; забезпечення чіткого розмежування функцій реалізації державної політики на центральному і місцевому рівнях влади.

9. Необхідність адекватної оцінки розвитку малого і середнього бізнесу в Україні та існуючі розбіжності у системі статистичних показників, порівняно з іншими країнами, вимагають розширення бази даних такими показниками: обсяг валового доходу для оцінки ступеня виживання підприємств і адаптації до загальноекономічних умов; групування мікропідприємств за чисельністю працюючих відповідно до міжнародної практики; чисельність "мертвих" підприємств (тих які зареєстровані, але не займалися економічною діяльністю) для оцінки бар'єрів виходу з ринку; кількість підприємств, які у перші два роки після реєстрації здійснювали економічну діяльність для оцінки виживання новостворених; кількість малих підприємств, які перейшли у розмірну групу середніх, що дасть можливість відслідковувати тенденції становлення середнього класу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Акімова І.М. Система виконання комерційних контрактів та її вплив на діяльність підприємств / І.М.Акімова, М.О.Блинова // Вісник Національного Технічного Університету "Харківський Політехнічний Інститут" : збірник наукових праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х. : НТУ "ХПІ", 2002. – № 8 (1). – С. 170–175. (*Особистий внесок здобувача: аналіз існуючої системи виконання комерційних контрактів в Україні та обґрунтування її недосконалості.*)

2. Акімова І.М. Розвиток малих та середніх промислових підприємств в Україні – емпіричний досвід / І.М.Акімова, М.О.Блинова // Вісник Національ-

ного Технічного Університету "Харківський Політехнічний Інститут" : збірник наукових праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х. : НТУ "ХПІ", 2002. – № 11 (2). – С. 263–267. (*Особистий внесок здобувача*: аналіз емпіричних даних по малих та середніх промислових підприємствах за допомогою побудови математичної моделі.)

3. Беззубова М.О. Фактори прийняття інвестиційного рішення середніми та малими українськими підприємствами промислової орієнтації / М.О.Беззубова // Вісник Національного Технічного Університету "Харківський Політехнічний Інститут" : збірник наукових праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х. : НТУ "ХПІ", 2005. – №4 (1). – С. 83–95.

4. Акімова І.М. Проблеми розвитку малих та середніх підприємств України: роль середнього бізнесу / І.М.Акімова, М.О.Беззубова // Економіка і право. – 2005. – № 2 (12). – С. 67–72. (*Особистий внесок здобувача*: аналіз ролі середнього бізнесу в економічних системах розвинених країн та обґрунтування його ролі в економіці України.)

5. Беззубова М.О. Шляхи вдосконалення процедури реєстрації бізнесу в Україні / М.О.Беззубова // Вісник Національного Технічного Університету "Харківський Політехнічний Інститут" : збірник наукових праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х. : НТУ "ХПІ", 2006. – №14 (1). – С. 144–148.

6. Акімова І.М. Соціальна відповідальність середнього та малого бізнесу в Україні / І.М.Акімова, М.О.Беззубова // Маркетинг в Україні. – 2006. – № 3 (37) – С. 20–26. (*Особистий внесок здобувача*: аналіз емпіричних даних щодо соціальної відповідальності бізнесу в Україні та обґрунтування ролі МСБ у цій діяльності.)

7. Беззубова М.О. Процедура реєстрації бізнесу в Україні: проблеми та шляхи вдосконалення / М.О.Беззубова // Матеріали II всеукр. міждисциплінарної конф. "Бар'єри та можливості розвитку малого і середнього бізнесу в Україні" (м. Київ, 7–8 грудня 2006 р.). – К. : Вістка, 2006. – С. 79–81.

8. Беззубова М.О. Саморегулювання бізнесу як напрям вдосконалення регуляторного середовища бізнесу в Україні / М.О.Беззубова // Вчені записки Університету "КРОК" за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. "Виклики та потреби бізнесу XXI століття". – К. : Університет економіки та права "КРОК", 2008. – Вип. 18. – Т. 2. – С. 26–33.

9. Беззубова М.О. Напрями вдосконалення національної системи моніторингу розвитку середніх та малих підприємств в Україні / М.О.Беззубова // Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. "Економіка підприємства: теорія і практика" (м. Київ, 13–14 березня 2008 р.). – К. : КНЕУ, 2008. – С. 28–36.

АНОТАЦІЯ

Беззубова М.О. Регулювання розвитку малого і середнього бізнесу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Державна установа "Інститут економіки та прогнозування НАН України", Київ, 2009.

Дисертацію присвячено дослідженню характеру і особливостей регулювання розвитку малого і середнього бізнесу в Україні та розробленню практичних рекомендацій щодо його покращення.

У роботі визначено концептуальні засади регулювання розвитку сектора малого і середнього бізнесу шляхом поєднання державного регулювання і саморегулювання. Проаналізований механізм саморегулювання бізнесу як однієї з форм управління розвитком МСБ. Визначені коротко- і середньострокові завдання стимулювання добровільного формування організацій саморегулювання бізнесу на галузевій основі. Обґрунтовано необхідність концентрації зусиль державної політики стимулювання МСБ на зниженні інституційних бар'єрів, пов'язаних з регуляторною системою і захистом прав власності.

Апробація побудованої економетричної моделі на даних опитувань малих і середніх підприємств України дала змогу підтвердити гіпотезу про те, що на розвиток малого і середнього бізнесу в Україні істотніше впливають інституційні чинники, ніж фінансові.

Визначено принципи розроблення державної політики стимулювання сектора МСБ в Україні. Систематизовано показники розвитку малого і середнього бізнесу та запропоновано напрями вдосконалення статистичних вимірювань розвитку МСБ.

Ключові слова: малий та середній бізнес, механізм регулювання розвитку малого та середнього бізнесу, саморегулювання бізнесу, бар'єри розвитку малого та середнього бізнесу.

АННОТАЦИЯ

Беззубова М.А. Регулирование развития малого и среднего бизнеса. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Государственное учреждение "Институт экономики и прогнозирования НАН Украины". – Киев, 2009.

Диссертация посвящена исследованию характера и особенностям регулирования развития малого и среднего бизнеса в Украине. Уточнена роль МСБ в экономическом развитии страны, как стабилизатора занятости в период кризисов, и формировании среднего класса, закладывающего основы социальной стабильности.

В работе определены концептуальные основы регулирования развития сектора малого и среднего бизнеса путем объединения государственного регулирования и саморегулирования. Проанализирован механизм саморегулирования бизнеса как одной из форм управления развитием МСБ. Определены кратко- и среднесрочные задачи стимулирования добровольного формирования организаций саморегулирования бизнеса.

Установлены основные причины высоких институциональных барьеров развития исследуемого сектора:

- отставание процесса усовершенствования системы защиты прав инвесторов от реформы регистрационных процедур;
- отставание развития законодательной базы регуляторной среды бизнеса от внедрения и реализации имплементационных механизмов.

Определены принципы разработки государственной политики стимулирования развития сектора малого и среднего бизнеса.

Обоснована необходимость концентрации усилий государственной политики стимулирования МСБ на снижении институциональных барьеров, связанных с регуляторной системой и защитой прав собственности.

Усовершенствован перечень существующих показателей мониторинга МСБ путем дополнения следующими показателями:

- количеством микропредприятий по группам с разной численностью работников;
- количеством предприятий, которые перешли с малой группы к группе среднего бизнеса;
- количеством "мертвых" предприятий, которые не осуществляют экономическую деятельность, но не сняты с регистрации;
- выживания новообразованных предприятий.

Апробация построенной эконометрической модели по данным опроса малых и средних предприятий Украины дала возможность подтвердить гипотезу о том, что институциональные факторы существеннее влияют на развитие малого и среднего бизнеса в Украине, чем финансовые.

Анализ показал, что в последнее время серьезной проблемой стал не столько абсолютный уровень налогообложения предприятий, сколько сложность налоговой системы и неэффективность администрирования налогов.

Определены приоритетные направления усовершенствования механизма государственного регулирования. Систематизированы показатели развития малого и среднего бизнеса и предложены направления усовершенствования статистических измерений развития МСБ.

Ключевые слова: малый и средний бизнес, механизм регулирования развития малого и среднего бизнеса, саморегулирование бизнеса, барьеры развития малого и среднего бизнеса.

ANNOTATION

Bezzubova M.O. Regulation of Small and Medium Size Business Development. – Manuscript.

The thesis for scientific degree of candidate of economic sciences for specialty 08.00.03 – Economy and Management of National Economy – State Institution "Institute for Economics and Forecasting of National Academy of Sciences of Ukraine". – Kyiv, 2009.

The thesis is devoted to the research of theoretical, methodological and practical aspects of the problem of regulation and development of small and medium sized business mechanism in the conditions of developing Ukrainian economy.

Regulatory mechanism and its components – government control and business self-regulation – are identified in the thesis. It is justified that public policy efforts of SMB stimulation should be concentrated on the decrease of institutional barriers related to the regulatory system and ownership rights protection. Mechanism of business self-regulation as one of forms of MSB development management was analysed. Short and medium-term tasks of the voluntarily formed business self-regulation organizations stimulation on a sectoral basis were examined and identified with further formalization through acceptance of the proper legislative acts.

The indices of small and medium sized business development are systematized and directions of statistical measurements improvement related to MSB are proposed. Aprrobation of an econometric model developed by the author enabled to confirm a hypothesis that institutional factors are influencing small and medium sized business development in Ukraine more significantly comparing to financial factors. Priority directions of government control mechanism improvement are defined.

Keywords: small and medium sized business, regulation mechanism of small and medium sized business development, business self-regulation, barriers of small and medium sized business development.